

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԹԻԻ Զ. — ՇՐՋԱՆ ԺԴ.

1881

ՏԱՐԻ ԺԴ. ՅՈՒՆԻՍ 30.

ՈՒՐԻՇԻ ՈՒՆԵՑԱԾԻ ՎԵՐԱՅ ԱԶՔ ԶԴՆԵԼ, ԹՈՂ ԹԷ ԿՊԶԵԼ:

Աշխարհիս մէջ պատահած վատ գործերից, որ մարդիկ անումն և այդպիսի արարմունքով իրանց սիրտը արատաւորում են ու կեղտոտում, ամենավատն, ամենազգուշիկն գողութիւնն է, որ ամեն մարդի աչքի ամենեկն լաւ չէ երեւում, որ ամենի սիրտը վրդովում է, որ ամենի բերանը շատ վատ է բաց անել տալի վրան առանց քաջուելու կամ ծածկելու: Այս վատ արարմունքով կարող են իրանց կեղտոտել միայն այն մարդիկը, որ ոչ պատիւ գիտեն, ոչ հաւատարմութիւն, և ոչ հաւատ, այն մարդիկը միայն, որ իրաւունք ու պարտականութիւն ասած բանի զգացումից զուրկ են:

Մեծ նշանակութիւն ունի աշխարհիս ամեն ազգերի մէջ բարի աչքով նայելը ուրիշի ունեցած չունեցածի վրայ, ու յարգել ուրիշի ինչքը՝ պարտականութիւն են համարում իրանց համար: Միայն վայրենի ազգերը, որ ուղղուած վարք ու բարք չունին, որ կրթութիւնից հեռու են, որով յափշտակող անբան կենդանիների ցեղին աւելի մօտիկ են, քան թէ բանաւոր ու կրթուած մարդկային ազգին: Նոքա սովոր են միայն ուրիշների ունեցածի վրայ այն աչքով նայել, որ ձեռներից խլեն, յափըտակեն ու տէր դառնան, առանց խղճահարուելու, առանց մտածելու թէ, ինչ որ ունին ուրիշները, ի՞նչքան խելք ու միտք են մաշել, որ ձեռք են բերել, ի՞նչքան անհանգիստ եղել, ի՞նչքան անբուն գիշերներ անց կացրել, ի՞նչքան ջանք, աշխատութիւն ու քրախնք են թափել, մինչև որ

կարողացել են այն տեղը հասցնել, որ բանի տեր դառնան. ուրիմն պէտքէ պատուեն այնպիսի մարդիկներին՝ որպէս և նոցա ունեցածը, որ ինքն իրան կամ հեշտութիւնով նոցա ձեռքը չէ եկել. բայց բիրտ անտաշ ու վայրենի ազգերն այդպիսի մտածմունք ու զգացմունք չունին, որ խղճմտանք ևս ունենային. նոքա այն են միայն մտածում թէ, երբ որ իրանք որ և իցէ բան չունին ու կարող են ունենալ հեշտութիւնով, ու ձեռքներիցը կգայ, ինչո՞ւ համար չունենան. այդ պատճառով զոգութիւնը նոցա մէջ օրինաւոր վաստակ է համարվում:

Բայց այդպիսի բարբարոսները, երբ որ իրանց անտաշ ու անզարգացած աստիճանից բարձրանումեն, երբ որ իւրեանց առաջուայ թափառական կեանքը թողնելով՝ բարեկարգ տէրութիւնների մէջ են սկսում բնակուել, հաստատուն բնակութիւններ են ունենում, և գիւղական և մանաւանդ քաղաքական բնակիչների պէս են սկսում ապրել, նոցա արած գործերովը, նոցա բանեցրած արհեստներովը պարապում, այն ժամանակ սկսում են ամաշել իւրեանց առաջուայ տրած գործերից. կարմրումեն, երբ որ մտքներիցն անց է կենում, որ ուրիշի ունեցածը, տարիներով ու ծանր աշխատութիւնով ուրիշի հաւաքածը ոյժով կամ խորամանկութիւն բանեցնելով, ինչպէս յառաջ իրանք անումէին, ձեռք ձգեն, տիրոջ ձեռքից հանեն կամ յափշտակելով, կամ կողոպտելով, կամ խարկախութիւն ու խարեւայութիւն անելով:

Այսպիսի վատ գործերն ու այսպիսի գործքի տէր մարդիկը պատճառ եղան, որ դուրս եկան աշխարհիս ամեն կարգերն ու կանոններն, ամեն թագաւորներն, ամեն օրէնքներն ու ամեն դաշնակցութիւնները, որ այդպիսի գործքերի առաջն առնեն և ամեն մի մարդ իւր ունեցածի տէրը կարողանայ լինել, կամ վայելել, ապահով լինելով ու կասկած չտանելով կամ չփախնալով, որ մի մարդ կարող է ու կհամարձակուի իւրացնել այն բանը, ինչ որ իւր ստացած օրինաւոր ժառանգութիւնն է կամ ինչ որ իւր ջանքի ու աշխատութեան պտուղը չէ. Ամենայն քաղաքական կարգադրութիւններ գլխաւորապէս նորա համար են, որ ամեն մի մարդի և իւր ունեցածին որպէս և ունեցած իրաւունքին պաշտպանութիւն անեն:

Ուրիմն, ով որ ուրիշի ունեցածը իրան է սեպհականացնում, թէ և ծածուկ կամ տակնահանց հնարքներ բանեցնելով, այնպիսի մարդը օրէնքի յայտնի թշնամի է և քաղաքական կարգի ու կանոնի խանգարիչ: Այդպիսի մարդին իւր քաղաքակիցներն ատումեն և օրէնքը պատժում, արդար դատաւանդով զրկելով նորան իւր մարդկային պատուիցն ու իրաւունքներից: Իրեւ անարգ ու անպիտան մարդ մարդավարի մարդիկների կարգում չէ ընդունվում, այլ դուրս է ձգվում իւր պատուաւոր ու օրինաւոր քաղաքակիցների միջից այլ ևս չի համարձակուիլ նա երկար մնալ այն հասարակութեան մէջ, որ իւր շարագործութիւնիցն ապահով լինել չէ կարող: Այդպիսի մարդին իւրեանց միջից հեռացնում արքայութեան կամ բանաւարկում, որովհետեւ անտանկի և անուղղելի շարագործ է:

Այլ որ իրան այգպիսի ամօթալի գործով կեղտոտել է ուրիշի ունեցածին կաշեկով, այլ ևս չէ մոռացվում հասարակութեան մէջ նորա վատ գործն ու անուըն միշտ քաշքշվումէ։ Սորա համար է աշխարհումս տարածուած այն առածը թէ, ուր մի անգամ գողութիւն է անում, անունը դու է դուրս գալիս ու միշտ վրան մնում է։ Այդ վատ գործից յետոյ գողութիւն անող մարդը որքան էլ իրան պատուով պահէ, որքան էլ լուս վարք ունենայ, իւր վրան կաթած առաջուայ կեղտը չէ սրբվում։

Սորանից կարող ենք պարզ հասկանալ թէ, որչափ մեծ նշանակութիւն ունի մեր հողին անարատ ու ազնիւ պահելը և մեր կողմանէ պատուելն ուրիշի ունեցածը, աչք չդնել մեզ նման մարդիկներին ինչքի վրայ, թող թէ կաշեկ, այս միտքը մեր սրտի մէջ տպաւորուած պէտք է լինի միշտ, որ ոչ մի ժամանակ մեզ անպատիւ չանենք, ինքներս մեր անունը չկոտրենք, ուրիշի՝ թէև մի ոչինչ բանին միայն կաշեկով, որովհետև մեք իրաւամբ բոլոր սրտով տատում ենք ուրիշին, երբ որ նորա վրայ այգպիսի մի բան ենք տեսնում, կամ լսում։ Սորանից պարզ երևումէ նոյնպէս թէ մի մարդիւ և մանաւանդ մի քրիստոնէի համար որքան անարժան բան է ուրիշի իրաւունքին, ուրիշի սեպհականութեան կաշեկը և թէ որչափ ուրեմն հետու պիտի պահէ իրան այգպիսի մի մտքից, թող թէ գործից։

Եւ մի՞թէ հարկաւորութիւն կայ մի քրիստոնէի զգուշացնելու այն մտւորութիւնից, այն յանցանքից, որ ամենից ցածն է ու զգուելին։ Մի՞թէ ժամանակիս երկխան անգամ չէ իմանում, թէ ինչն է ուրիշինը, ու թէ՛ իրաւունք չունի ուրիշի բանին կաշեկու։ Մի՞թէ ժամանակիս ամենից աւերուած ու փչացած մարդն անգամ չէ իմանում, որ ուրիշի ունեցածի վրայ քաղցած գայլի աչքով պիտի չնայի յափշտակելու, խլելու, թուցնելու, փախցնելու մտքով, այլ ինչպէս որ ինքը կցանկանար, որ իւր ունեցածն իրան մնայ, ինքը վայելի, ուրեմն ուրիշն ևս իւր նման մարդ է և իրաւունք ունի իւր ունեցածն իրան պահելու և վայելելու, ոչ թէ ուրիշը կաշի իւր ինչքին, իրաւունք համարի իրան զրկելու, զոգանալու, ամենեւին բանի տեղ չդնելով աշխատասէր մարդի քրտինքը, որով տէր է դառել այն բանին, ինչ որ ունի, այգպիսի մարդին նա պէտք պատուէր նորա ունեցածի հետ միասին, ոչ թէ յափշտակելու, զոգանալու աչք ունենալ, նորա ունեցածի վերայ, Երանի՛ թէ մարդիկ այսպէս մտածէին, այսպէս անէին, Բայց, ախ, մեք հակառակն ենք տեսնում շատ ու շատ անգամ, ոչ թէ հասակով փոքրների մէջ, որոց համար տէրիք թէ՛ ինչ որ անումէ, խելքը չէ հասնում, այլ ցուռ է ասել, մեծերը, կատարեալ մարդիկը, հասակն առած մարդիկն են այգպիսի վատ գործերի տէրը, ու չնոյն ամաչում իրանց քրիստոնեայ ճանաչելը, որ քրիստոնէի գործից շատ հեռու են, և այգպիսի մարդիկն իրանց վրայ դու ևս այնպիսի կարծիք ունեն, որ լուս կրթութիւն են ստացել, լուս մեծացել, բան տեսած մարդիկ են, բան են կարգացել, բան սովորել, ուսումից տկար չեն, և այնպիսի մարդիկ են, որոց կեանքը տանը մէջ և իրանց նման մարդիկներին հետ ունեցած նիստ

ու կացը անսնողը կհաւանի, և բազմութեան մէջ խելոք, սուր, ձեռքից բան եկող, շատ բանի խելք հասցնող են ճանաչվում, ընդունվում և շատ պատիւ ունենում: պոպոկի մարդիկն, ինչքան որ արժանաւոր մարդիկներ են ճանաչվում, բայց և այնպէս անարժան ու խաբեբայ մարդիկներ են, ոչ մի բանով պակաս չեն վատ մարդիկներից, եթէ նոցանից ևս անց չլինին: Այդ տեսակ մարդիկ աղքատի կամ ողորմութիւն հաւաքողի պէս կտրտած, պատռտած չեն ման գալիս ու չունենորութիւնից, նեղութիւնից յուսահատուած ու հարկադրուած գողութիւն չեն անում: դոքա, որ տեղ ևս տեսնեո՛ր օրինաւոր կերպով հագնուած են. դոքա իրանց անպատիւ խաբեբայութիւնն ու խարդախութիւնը, որով ապրում են, ծածկում են վարպետութիւնով, իրանց գլուխը պատուաւոր ու մարդավարի մարդիկ ցոյց տալով: մինչև անգամ շատ ժամ գնացողները, բարեպաշտներն ու ջերմեռանդներն են դոքա. դոցա աղօթք անելը զարմացնումէ շատերին. բացի դորանից մարդի մէջ ևս ամենի հետ այնպէս են, որ կասես թէ՛ դոցանից էլ պատուական մարդիկ, դոցանից էլ մարդիս ճշմարիտ բարեկամ մարդիկ դժուար թէ գտնել կարելի լինի: բայց որ լաւ մտիկ ես տալիս դոցա վերայ, տեսնումես որ՝ տակնահանց միայն իրանց փողին են ծառայում և իրանց վարպետ գողութիւնովն, իրանց ընկերին խաբելովը, իրանց ցած գործերովը քանի գնումեն, հարստանումեն: Այսպիսի մարդիկն են դուրսից լաւ ճերմակացուցած ու աչքի սիրունիկ երեւցող գերեզմաններն, որոց համար ասումէ Քրիստոս, թէ դուրսից դուր են դալի տեսնողին, բայց ներսի կողմը, մէջը լի են մեռելի ոսկորտանքով և ամեն զգուելի, հոտած փտածո՞ւ:

Պատճառ որ միայն նա չէ աւազակը, որ մի յետ ընկած տեղ, մարդի ոտք շատ անգամ ման չեկած փողոցում կամ ճանապարհում վրայ է ընկնում ու կողոպտում: միայն նա չէ գող աւազակ, որ գիշերը քո տունդ է մտնում և չարագործ խորամանկութիւնով քո ամենալաւ կահ ու կարասիքդ տանում: ուրիշ տեսակ գող աւազակներ էլ կան, որ ուրիշ ճանապարհներով, ուրիշ ցածութիւններով շատ տեղ իրանց արածն անումեն, խորամանկ ու խարդախ հնարներով իրանց նման մարդի ունեցածին կաշում են:

Վարժիք չկայ, որ ուրիշի ունեցածին վնաս տալ է, եթէ մի քրիստոնեայ իւր նման քրիստոնէի առուտուրի մէջ խարդախութիւն ու խորամանկութիւն բանեցնելով խաբումէ, ուղիղ կշիռ չէ պահում, լաւ ապրանքի տեղ վատն է տալիս, հետը պայման կապած ժամանակ ցածութիւն է անում և հնարներով իւր շահն է մտքումն ունենում: միայն, իսկ ուրիշի վնաս քաշելը ամենեւին բանի տեղ չէ համարում, իրան հաւատալով յանձնած կամ պահ տուած կամ իրան փոխ տուած կայքը կամ փողն ուտում, փչացնումէ կամ վտանգաւոր գործերի մէջ մտնում ուրիշի փողով և այն միամիտ մարդիկներին, որ իրան հաւատացել էին ու իրանց ունեցածը ձեռքը տուել, մեծ մեծ վնասներ է տալիս

կամ սուտ ցոյց տալով՝ որ ամեն բան ձեռքիցը դնաց, կորցրեց, ուղիւս-
լով սնանկանումէ ու նոր հարստութիւն ձեռք բերում: Եւ ելի բանի
տէր դառնում: Այստեղ տարբերութիւնը միայն այնքան է, որ գողու-
թիւնն ու աւագակութիւնը համարվումէ անյաջողակ առուտուրի հետե-
ւանք: Այստեղ աւագակութիւնը այնչափ վատ չէ թուում մարդիս, այս-
տեղ գող աւագակի լրբութիւնը չէ երևում: որովհետեւ կարծումէ որ՝
նա մեղաւոր չէ, անյաջողութեան մէջ է ընկել, ձեռքն եղած չեղածը
կորցրել:

Նոյնպէս ուրիշի ունեցածին փնաս տալ է, եթէ թուղթ խաղացողը,
որոյ աչքը ուրիշի փողի վրայ է, որ իւր գրպանը դնի, Գ Բ Գ Դ Ե Վ Յ Ն Շ Ո Ւ Ք
Ի Լ Խ Ծ Կ Զ Է Ը Թ Ժ Ի Լ Խ Ծ Կ Զ Է Ը Թ Ժ Ի Լ Խ Ծ Կ Զ Է Ը Թ Ժ Ի Լ Խ Ծ Կ Զ Է Ը Թ Ժ
համար թուղթ խաղալը ծանր գործերից յետոյ հանգստանալու համար
ժամանակ անց կացնել չէ, այլ այդ և այդպիսի անպիտան, անարժան
մարդիկների համար փող աշխատելու մի ցած միջոց է, մի վատ ճանապարհ
է: Նա լաւ գիտէ իրան արգարացնելը ու կարողանումէ ասել թէ՛ ես էլ
իմ ունեցածս մէջ տեղ եմ դնում ուրիշի նման, բաղդի բան է, կամ ես
նորա ունեցածը կտանեմ, կամ նա իմս, իսկ եթէ իմ բաղտս է բան ա-
նում, ես եմ տանում, ես ի՞նչ մեղաւոր եմ: Բայց նա իւր բանը լաւ
գիտէ, իւր ամեն վարպետութիւնները, իւր ամենայն հնարները, իւր ամե-
նայն խարդախութիւնները բանեցնումէ, ինչպէս որ պէտք է, ուրիշին չոր
քարի վրայ նստեցնելու համար, Գիշերուայ գողն էլ կարող էր թռանց
քաշուելու ասել թէ՛ սիրտ եմ անում գողութիւն անելու, բայց եթէ
բռնուիմ՝ իմ ունեցած չունեցածիս տէրն այլ ևս չեմ լինիլ, մինչև ան-
գամ աղատութիւնից ևս կզրկուիմ՝ ու կհանքն ևս կերթայ: Եւ այսպիսի
բան է ուրիշի ունեցածին կաշելու սիրտ անելը, բայց դա ևս իւր բանը
գիտէ ու վստահ է իւր խորամանկութեան վրայ, երբ որ իւր անարգ
գործի մէջն է:

Ուրիշի ունեցածին փնաս տալ է, եթէ ուրիշի փողի կայքի վրայ
աչք ունեցող մարդն իւր նման մարդին երբ տեսնումէ թէ՛ երկարի գնալու
չէ, չուտով մեռնելու է, սաստիկ մօտենումէ, ամեն կերպով իրան սրտա-
ցաւ բարեկամ ցոյց տալով, ինչ է որ նա չէր քննադատելու հետեւին,
իւրեանց ունեցած իրաւունքից զրկել տայ և իւր ձեռքը ձգի այն սեղհա-
կանութիւնը, որ ուրիշներին պէտք էր հասնէր, Խաբերայ ու խորամանկ
անպիտանը ամենայն հնարք բանեցրեց, որ իւր գլուխը ցոյց տայ թէ՛ այն
ամենասիրելի առաքինութեան տէրն է, որ հարգուի ու հարգուի Բ Գ Դ Ե Վ Յ Ն Շ Ո Ւ Ք
Ի Լ Խ Ծ Կ Զ Է Ը Թ Ժ Ի Լ Խ Ծ Կ Զ Է Ը Թ Ժ Ի Լ Խ Ծ Կ Զ Է Ը Թ Ժ Ի Լ Խ Ծ Կ Զ Է Ը Թ Ժ
համար է ասվում, և այդպէսով անմեղ ու արգար ժառանգների ձեռ-
քից խլեց ժառանգութեան իրաւունքը: Այդ տեսակ մարդը միւսողի
ձեռքով կողոպտումէ օրինաւոր ժառանգներին, որոց հետացնել է տա-
լիս բոլորովին՝ ժառանգ ճանաչել չտալով: Նա օտար է համարել տալիս
արիւնակից ազգականներին և իւր այս ամօթալի արարմունքին պատրաս-
տակամ ծառայութեան կերպարանք է տալիս: Խորամանկ և նենգաւոր

չարախնդացու թիւնով խափուակ թէ մեանողին և թէ ապրողներին. նա խելոքութիւն է անուանում այն, ինչ որ գողի ու աւազակի գործ էր, նա ինքն իրան ևս չի մոռանալ, իրան վրայ ևս մտածել, ինքն իրան ևս զրկել է անուանում այն, ինչ որ իրեւ միջոց գործ ածեց ուրիշին. հասնելու քանք իրան սեպհականելու, իւր տակը քաշելով:

Ուրիշի ունեցածի վնաս տալ է, եթէ մաղձաւ չարախոսներն իբնց քաշողներէ բարձր անունը կորուսին, կ'սկսէին քաշել իբնց վնասը, աշխատումն իրանց կողմից ևս նորա վրայ վատ լուրեր տարածելու, և թեթեւամտութիւնով ուրախանումն ամենայն բանի վրայ, ինչ որ դժուարն նորա վրայ ասելու, ինչ որ իրանց նման մարդի խելքին, ընտելեան ու վարքին պակասութիւն կարող է բերել: Արժէ մարդիս բարի անունը, ունեցած պատիւը իւր քաղաքի մէջ, ունեցած լաւ համարումն իւր ունեցած հարստութիւնից, կայքից պակաս մեծ բան է, որին պէտք խնայել ու չկաշկել, չէ: Մարդիս բարի անունն ու ունեցած պատիւը մի՞թէ աւելի մեծ գին չունի իւր ունեցած փողից, թանկագին կարասիքից ու զարդերից և անշարժ կայքից: Ամեն մի շար մտքով ասած խօսք, որով կատարուէք դուք ձեր քաղաքացու անունը, վայր էք ձգում նորա պատիւը, ամեն մի նորա ու նորա ընտանիքի պատուին կաշկելու կարծիք, որ նենգաւոր մտքով տարածուէք նոցա վրայ, ամեն մի բամբասանք և ուրիշների խօսածներին նայելով՝ ձեր կողմից ևս օգնելը վատ կարծիք ու կասկածանք նոցա վրայ տարածելու, նոցա անունը արատաւորող մի պատմութիւն շատ տեղ անելը մի՞թէ գողութեան ու աւազակութեան պէս բան չէ, որովհետեւ կաշուէ մարդիս այն կողմերին, որ նորա համար շատ սուրբ, շատ թանկագին բան է. նորա մարդկային արժանաւորութիւնն է, որ դուք ոչնչացնումեք: Մարդիս պատիւը կոտրելը մի՞թէ աւելի մեծ ցաւ չէ տալիս նոցա սրտին, քան թէ նոցա ունեցած շունեցածը ձեռքից խլելը, որ հասարակ գողի ու աւազակի գործ է: Գողը իւր քաղաքացիների դռներն է բացում՝ յարմարացրած բանալիներով, զրպարտողն ևս՝ խփն ու ձգմարտը շխօսելով մի մարդի վրայ, սուտ լեզու բանեցնելով, մեայնումէ նորա բարի համբաւը, գողը, ասենք որ՝ իւր գողացածովը կորող է դեռ ևս լաւ ուտել, լաւ խմել, ուրախութիւններ անել, ճաշեր սարքել, ծախսեր անել, մի խօսքով, իւր սրտի ուղած շատ վայելչութիւնները քաշել, փող չխնայելով: Դու, որ ձեռքիցդ եկածը ամենեւին յետ չես ձգում, քո հարեանիդ (զրացիիդ) վրայ ասուած վատ խօսքը, որով նորա վրայ կեղտ է քսվում, ամեն տեղ փռելով, ասա ինձ, ինչ է ընկնում քո ձեռքդ և դու ի՞նչ ուրախութիւններ ես անում, ի՞նչ վայելչութիւններ ես քաշում, երբ որ մինը ոչ միայն ուրիշների, այլ և քո թուեաւոր շար լեզուին ևս մատաղ է լինում, անունը սեանալով:

Ուրիշի ունեցածին կաշկել ու վնաս տալ է, եթէ մարդիկ իւրեանց նման մարդիկների ետեւից ընկնումն ու ամեն կերպ աշխատում, որ նոցա քաշողներէ բարձր անունը կորուսին, կ'սկսէին քաշել իբնց վնասը, աշխատումն իրանց կողմից ևս նորա վրայ վատ լուրեր տարածելու, և թեթեւամտութիւնով ուրախանումն ամենայն բանի վրայ, ինչ որ դժուարն նորա վրայ ասելու, ինչ որ իրանց նման մարդի խելքին, ընտելեան ու վարքին պակասութիւն կարող է բերել: Արժէ մարդիս բարի անունը, ունեցած պատիւը իւր քաղաքի մէջ, ունեցած լաւ համարումն իւր ունեցած հարստութիւնից, կայքից պակաս մեծ բան է, որին պէտք խնայել ու չկաշկել, չէ: Մարդիս բարի անունն ու ունեցած պատիւը մի՞թէ աւելի մեծ գին չունի իւր ունեցած փողից, թանկագին կարասիքից ու զարդերից և անշարժ կայքից: Ամեն մի շար մտքով ասած խօսք, որով կատարուէք դուք ձեր քաղաքացու անունը, վայր էք ձգում նորա պատիւը, ամեն մի նորա ու նորա ընտանիքի պատուին կաշկելու կարծիք, որ նենգաւոր մտքով տարածուէք նոցա վրայ, ամեն մի բամբասանք և ուրիշների խօսածներին նայելով՝ ձեր կողմից ևս օգնելը վատ կարծիք ու կասկածանք նոցա վրայ տարածելու, նոցա անունը արատաւորող մի պատմութիւն շատ տեղ անելը մի՞թէ գողութեան ու աւազակութեան պէս բան չէ, որովհետեւ կաշուէ մարդիս այն կողմերին, որ նորա համար շատ սուրբ, շատ թանկագին բան է. նորա մարդկային արժանաւորութիւնն է, որ դուք ոչնչացնումեք: Մարդիս պատիւը կոտրելը մի՞թէ աւելի մեծ ցաւ չէ տալիս նոցա սրտին, քան թէ նոցա ունեցած շունեցածը ձեռքից խլելը, որ հասարակ գողի ու աւազակի գործ է: Գողը իւր քաղաքացիների դռներն է բացում՝ յարմարացրած բանալիներով, զրպարտողն ևս՝ խփն ու ձգմարտը շխօսելով մի մարդի վրայ, սուտ լեզու բանեցնելով, մեայնումէ նորա բարի համբաւը, գողը, ասենք որ՝ իւր գողացածովը կորող է դեռ ևս լաւ ուտել, լաւ խմել, ուրախութիւններ անել, ճաշեր սարքել, ծախսեր անել, մի խօսքով, իւր սրտի ուղած շատ վայելչութիւնները քաշել, փող չխնայելով: Դու, որ ձեռքիցդ եկածը ամենեւին յետ չես ձգում, քո հարեանիդ (զրացիիդ) վրայ ասուած վատ խօսքը, որով նորա վրայ կեղտ է քսվում, ամեն տեղ փռելով, ասա ինձ, ինչ է ընկնում քո ձեռքդ և դու ի՞նչ ուրախութիւններ ես անում, ի՞նչ վայելչութիւններ ես քաշում, երբ որ մինը ոչ միայն ուրիշների, այլ և քո թուեաւոր շար լեզուին ևս մատաղ է լինում, անունը սեանալով:

մինչև անգամ՝ ոչնչացնեն, որովհետեւ իբրեւ իբրեւ չէ որոշուի, որ իբրեւից լինի. այսպէս արհեստաւորները նախանձելով իրանց արհեստակցին՝ նորա ստացած լաւ աշխատութեն կտորել. վաճառականներն ամեն ջանք անում, որ պատաւոր ու անխարդախ ծանաչուած վաճառականի ստացած հաւաքաբեւեռն չկտորեն նորա վրայից պակասեցնեն. կան մարդիկ, որ գիտութիւնով ու առաքինութիւններով երեւելի անուն ունեցող մարդին այնպէս են անում, որ նորա ունեցած այդ պատուական արժանաւորութիւններն ամենեւին բանի տեղ անց չլինան և մինչև անգամ անարժան ու անպիտան մարդ համարուի. Մեր ընկերի մեզ նման մարդի՝ լաւ անուն, լաւ պատիւ, լաւ դրութիւն ու վիճակ ունենալուն վրայ նախանձելը սիրտներս չտաննէն ու մեզ վատ թուելն նորանիցն է, որ մեր սիրտը վատ է, ազնիւ ու բարի զգացմունքը բոյոսովին կորցրել է, որովհետեւ նախանձող մարդը իւր դժոխային նենգ մաքսով ոչ միայն չէ կարում տանել իւր նման մարդին, որ բաղդաւոր է, այլ գոհ չէ վերին Տեսութեան տնօրէնութիւնից, որ իւր նման մարդի գործը յաջող է, նախանձողը համարձակումէ ուրիշների արժանաւորութիւնը Աստուածանից աւելի խիստ քննելու ու դատելու. պատճառ որ՝ մեր ամենագէտ Տէրը երկայնամիտ է ու համբերող, իսկ չկամ մարդը կուրանումէ իւր նախանձից ու շտապ և խիստ դատաստան է անում իւր նման մարդի վրայ վրէժխնդրութիւն ցոյց տալու. հոգեւոր՝ նախանձից յառաջ եկած ամենայն ջանք ու աշխատութիւն միշտ չար է. Աւագակ է այն մարդը, որ ցանկանումէ ոչնչացնել իւր նման մարդի այն հաւատարմութիւնը մի հասարակութեան մէջ, որ նա վայելումէ իւր աշխատութիւնովը, ունեցած յաջողութիւնովը ու խոհմանութիւնովը, այդ աւագակ է այնպիսի մարդը, որ ուզումէ փչացնել նորա համբաւը, որ նորա ունեցած պատիւն ու անունը իրան լինի. Ինչով է նա զանազանօրում գողից, Երկուսի բռնած ծանապարհն ևս, երկուսի գործն ևս անպատիւ ծանապարհ է ու ցած գործ. Աւագակը, գողը յափշտակումէ, գողանումէ մարդիցս այն, ինչ որ նորա աշխատասիրութեան վարձն է, ինչ որ նորա կատարած գործերի պտուղն է. Իսկ ուրիշի հացին նախանձողը փակումէ իւր նման մարդի աշխատանքի օրինաւոր ծանապարհները, կտորումէ նորա անունն ու ունեցած հաւատարմութիւնը:

Ուրիշի ունեցածին վնաս տալ է, եթէ մի մարդ, որին որովհետեւ հաւաքաբեւեռն չէ, յաջնել իբրեւից իբրեւ չէ, ինչպէ՞ս է հաւաքաբեւեռն, երբ որ որքերի և այրիների կայքը ցած ծանապարհներով տակն է քաշում կամ անհոգութիւնով այն դրութեանն է հասցնում, որ փչանումէ. եթէ պաշտօնեաները բարեգործական հաստատութիւնների ինչքը աններելի նպատակների համար են գործ դնում, եթէ նոքա անչափահաս ունեցած եկամուտները, որ իրանց կառավարութեանն է յանձնուած, իրանց օգտին են աշխատում բանեցնելու կամ մեծ ճաշեր տալու վրայ են փչացնում:

Այն անմասնաշարժ բարերարներն որ բարեգործական ու հասարակագուստ հաստատությունների համար կտակներ էք արել ու մեծ մեծ գումարներ կամ կալուածներ թողել՝ կարողանայիք ձեր գերեզմանից վեր կենալ ու տեսնել թե ինչպէս փռու նման որ քամին փռում ամուսնի վատընդուն ձեր թողածները՝ ինչպէս արդեօք դառնացած սրտով երեսներից շուռ կտայիք որ աչքներից շտենի այն անխղճմտանք մարդիկներին որ փռացնում են արտասուք թափող անտէր անտիրական աղքատների համար ձեր նուիրածը որ նորանց ձեռքն է յանձնուած լաւ պահպանելու և կատարելով։ Կարողանայիք ձեր գերեզմանից վեր կենալ այն առաքելի հայրեր ու մայրեր որ ձեր որդի մնացող մանր զաւակներին կարծեցիք թե խղճմտանք ունեցող մարդիկների խնամքին ու հոգացողութեանն էք յանձնում։ Ինչպէս արդեօք պէտքէ ցուէիք ձեր մահուանից յետոյ մնացած ձեր սիրեկան զաւակներին անմխիթար վիճակի մէջ տեսնելով։ — Այն կեղծաւոր խաղախները շեն ամաչում բերան բերել այս խօսքերը թե՛ պէտք է պարտականութիւն է ողորմել այրիներին ու որբերին գուժ ու խնամք ունենալ նորանց վրայ։ Բայց շեն ասում թե՛ ողորմելիների համար կտակածն իրանց անմտքութեամբ և տուած այնպիսի մարդիկը բարեգործական հաստատությունների հիմնադիրների յիշատակներ են կատարում։ Ճաշեր տալիս որ եկամուտներիցն այդ առիթով ձեռքները բան ձգեն աղքատների որբերի այրիների համար թողածն իրանց քաշելով։ Այդպիսի մարդիկն են որ աւագակների նման ոչ միայն աղքատներին այլ և մեռելներին ևս կողոպտումն։ Այն ձեզ և կոյ ձեզ համար այն սե օրը որ ձեր ամենայն արարմունքները երևան կհանուի։

Այսպէս կան շատ ուրիշ ծանապարհներ ևս որով ուրիշ ունեցածին փնաս են հասցնում։ Ախ ո՛վ է կարող այն տեսակ տեսակ անպիտան ծանապարհներն մի մի թուել որով անիրաւաբար կոչում են ուրիշ ունեցածին։ Եւ այդ բանը վիզ չեմ առնի։ Այդպիսի արարմունքը մարդիս սիրտը վրդովում։ Մարտիրոսի տէր մարդը այդպիսի գործեր գործեր տեսնելով՝ իրան օտար է համարում այս աշխարհիս երեսին և ցաւով սրտի հարցնում թե՛ մարդիկների՝ մէջ եմ ապրում ևս թե՛ վայրենի գաղանների մէջ։

Պատուելի մարդ լինելը դեռ ևս մի արտքինութիւն չէ։ Բայց և չէ կարող մի մարդ իրան քրիստոնեայ անունը տալ։ Առանց իւր պատիւը իմացող մարդ ծանաչուելու իւր զլիսի պատիւը ծանաչելը ու պատուելի մարդ լինելը դեռ ևս արտքինութիւն չէ։ Այլ միայն շարագործութիւն չանել է։ Պատճառ որ՝ իւր պատիւը ծանաչող ու պատուելի է ամեն մի մարդ որ կամք չունի ուրիշին զրկելու կողոպելու խաբելու։ Իւր պատիւը ծանաչող ու պատուելի մարդ է նա ո՛վ որ ոչ ոքին փնաս չէ տալիս ոչ ոքի պատուին անուին չէ կոչում։ Չար գործերի տէր մարդ չլինելով միայն մարդս աղիւս քրիստոնեայ դեռ ևս չէ։ Եւ չէ մեծ բան էք անում։ ասումէ Յիսուս շերտ որ ձեր եղբայրների հետ բարեկամաբար

խաբեքաներ, իրանց յանձնուած կայքերի ու գումարների անհաւատարիմ հոգաբարձուներ ու կառավարիչներ, դժ ու բռնութիւն գործ զնող աւազակներ, Միշտ մտքումդ լինի, որ կեանքի բաղաւորութիւնը, մի ազնիւ տան հիմը խնայողութիւնն, աշխատասիրութիւնն ու քիչով բաւականանալն է, որ ուղիղ սիրտ ունեցող մարդն է աշխարհիս մէջ ամենահեշտ ու ամենատապաճով կերպով ուրիշների հաւատարմութիւնը վաստկողը, որ աշխատասիրութիւնով ձեռք բերած կարողութիւնը ամենից երկար է գնում և Աստուծոյ օրհնութիւնը իւր վրայ լինելու կողմանէ չե երկմտում: Միշտ մտքումդ լինի, որ սաստիկ սպանիչ յուսահատութիւնն անգամ իրաւունք չի տալիս մեզ անարդարութիւն անելու, միշտ մտքումդ լինի, որ Աստուած իւր հայրական խնամքովն ու բարութիւնովը մեզ համար հոգս է անում, ինչ որ մեզ պէտք է և թէ նորա օգնութիւնը մեզ այն ժամանակ աւելի շուտ կհասնի, երբ որ մեք ամենասաստիկ վախի ու նեղութեան մէջ ենք:

Քանի՞ անգամ և ինչ ինչ ճանապարհներով իմ կեանքիս մէջ փորձով տեսել ու իմացել եմ այս բանը, երբ որ օգնութիւն գտնելու յոյսս ամեն կողմից կարծես կտրվումէր, Աստուած մօտ էր ինձ օգնելու, երբ որ ես ամեն կողմ աչքս ձգած, միսթարութիւն էի պտտում, այն ժամանակը նա եկաւ ինձ ազատեց, Ինչի՞ համար ուրեմն պէտքէ զրկեմ ես իմ եղբայրներիս, կամ կողոպտեմ, իրեմ նորանցից այն, ինչ որ մեր ամենի հայրը նրանց պարգեւել է, Ինչի՞ համար պէտքէ իմ սիրտս չվիր առնի տեսնել այն, ինչ որ նորանք ունին նորա կամքովը, Ինչի՞ համար պէտքէ ցանկանամ ես հարստանալ անարդար ստացուածքով, որոյ վրայ Աստուծոյ օրհնութիւնը չկայ, Ինչ օգուտ պէտք է լինի ինձ, եթէ որ բոլոր աշխարհս ևս շահուիմ, երբ որ հոգուս վնաս պէտք է լինի, Ինչ որ այս աշխարհիս երեսին իբրեւ երկրաւոր բարիք ձեռք եմ բերել, նորանցից ոչ մի բան հետս տանելու չեմ այն կեանքը, ոչ անունս, ոչ արժանաւորութիւնս, ոչ պատաււոր տեղս, ոչ ոսկի, ոչ արծաթ, ոչ ինչքս ոչ ունեցած իշխանութիւնս, միայն իմ անհանդիստ խղճմտանքս կմնայ ինձ հաւատարիմ իմ մահուանս միջոցին, միայն իմ անմահ հոգուս առաքինական զօրութիւնը ինձ հետ կգնայ երկնքի յաւիտեանական թաղաւորութիւնը:

Հեռու լինի ինձանից այն անարժան գործը, որ ինձանից խաբուածների անէծքը իմ վրաս կրերէ, հեռու լինի ինձանից այն անխղճմտանքութիւնը, որ իմ ձեռքիցս նեղութիւն քաշած այրու ախուվախը կլսեցնէ ինձ, ինձանից այն ցաւը հեռու լինի, որ ինձանից խաբուած որբի արտասուքը թրի նման իմ սիրտս կծակի, Ոչ մի ժամանակ չլինի իմ անխարդախ աշխատանքով ձեռք բերածիս մէջ ուրիշներին մեղք անելով եկած փողը, որ ինձ անյաջողութիւն ու անբաղդութիւն բերի, իմ խղճմտանքիս աստուածային խաղաղութիւն և իմ տանս վերայ նորա օրհնութիւնը բերելու տեղը: